

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

Алексића др Радомира (Београд), Вуковића др Јована (Сарајево), Коларића др Рудолфа (Љубљана), Копског Блажа (Скопље), Павловића др Милевоја (Нови Сад), Сивановића др Михаила (Београд), Томаковића др Васа (Скопље), Хрстић др Маја (Загреб)

XXIV Књ.

БЕОГРАД
1959—1960

ДЕЛО АЛЕКСАНДРА БЕЛИЋА

Проучавања српскохрватског језика и развитак славистичких студија у науци Јужних Словена не представљају период дужи од једнога столећа, — а сав тај рад за последњих шест деценија везан је највећим делом за научно име професора Александра Белића и највећим делом носи његов научни печат. Основи проучавања нашега језика добили су прве смернице у делима Ђуре Даничића, затим Ватрослава Јагића, у духу тадање европске славистике и на лепој висини, а од почетка овога века и пуних шест деценија А. Белић је уздизао науку о српскохрватском језику на ниво савремене науке, тако да су њени резултати били неопходни за даљи развитак словенске науке о језику. Са великом радљивошћу, са смислом за посматрање конкретних чињеница и за анализу и интерпретацију проучаваних појава, а у исто време синтетичног духа, проф. Белић је свом обимном раду давао јединство циља, јединство методолошког смера и јединство погледа на научну проблематику. У исто време, вођен врло развијеним научним интересовањем, он је у своје научном раду показивао еволутивност и у односу према проблематици, као и у односу према научној оријентацији и извођењу закључака. Отуда научно дело професора Белића чини широко обухватну, продубљено проучавану и еволутивно изражену целину. Конкретне чињенице из проучавања историјских споменика, дијалекатске реално изражене црте језичке еволуције, усмерене оријентацијом компаративних односа нашега језика према другим језицима, један су правац у научном развитуку, а други би чиниле студије усмерене у смеру појава синтаксичких, које су водиле решавању опште лингвистичке проблематике. Све ово пак везано је и за питање о стварању и развитуку српскохрватског књижевног језика, за његове појаве, за његову савремену проблематику, уопште се не показују издвојена интересовања и оштро подељена оријенти-

сања ка разним видовима проблематике о језику. Од првих својих закорачења у језичке студије проф. Белић је уобличавао интерес за општа схватања у језику, напоре са стварним проучавањима језичких појава. Међутим у дугој научној делатности ипак се осетила разлика у стављању тежишта на три вида научне језичке проблематике у три релативно схваћена периода. Ово ће нам јасно показати поглед на живот и научно формирање проф. Белића.

Рођен у Београду (2. августа 1876. г.), он је ту завршио средњу школу, и отпочео филолошке студије на Великој школи код Љуб. Стојановића. Увидевши његове радне способности и велико интересовање за науку о језику, његов професор му је убрзо омогућио да настави филолошке и лингвистичке студије у Русији, тако да је време универзитетских студија од 1895. до 1899. провео прво у Одеси, а затим у Москви, где се истакао као најдаровитији ученик великог лингвисте свога доба Ф. Ф. Фортунатова, а затим Востокова, Срезњевског, Корша, Шчепкина. Удео Фортунатова у формирању А. Белића био је пресудан. Најзначајније дело Фортунатова *Лекције о фонешици старословенског језика* и студије о акценту, глаголским значењима, а нарочито о глаголском виду — били су од веома великог значаја. Под тим првим научним осветљавањима лингвистичке проблематике биће усмерен интерес проф. Белића за компаратистичке и историјскојезичке студије, а посебице за питања општелингвистичког значаја. Фортунатов је окупљао око себе младе своје студенте, млађе научне раднике, међу којима је Белић имао прве и научно изражене везе са Шахматовим, Порзежинским и Куљбакином. Дом Фортунатова био је уствари права школа лингвистичких размишљања и расправљања; ту су формулисане многе научне мисли овога научника, које је знатним делом уобличио Порзежински у својој књизи *Введение въ языковедение*. Али се при појави ове књиге, у дискусијама у Семинару већ осећало да проф. Белић има своја схватања о језику, о психолошко-језичкој и језичко-филозофској проблематици, одмераваној према учењу Фортунатова и усмереној на критику Вунтових погледа (*Die Sprache*). Први пак рад проф. Белића био је посвећен филологији и проучавању старог књижевног језика под насловом *Замѣтки о славянскомъ жишии св. Пяшки (ИРЯС II)*, па је филолошкога смера и приказ монументалнога фотолитографског издања Мирослављевог јеванђеља (*Дело,*

XV), као и оцена Куљбакинове расправе о језику и правопису Вуканова јеванђеља (*ИРЈС, III/4*) и оригинална расправа о двојини у старословенском језику (*ИРЈС, IV/4, 1159-1191*), на које ће се питање вратити, са допунама, и доцније га разрадити као исцрпну студију (1932). Уз то, првих година рада долази и приказ Маретићеве *ГрамаШике и сШилисШике* (1899), и критичка оцена државног издања Српских народних песама (1899). Поставши магистар Московског универзитета, А. Белић није одмах прихватио понуђено му место наставника у београдској Великој школи, желећи да се претходно упозна и са савременом немачком науком, у којој су младограматичарска схватања значила корак унапред према ранијем стању упоредне граматике. Бругманово и Делбриково излагање упоредне граматике (*Grundriss der vergleichenden Grammatik*) и Паулово формулисање младограматичарских схватања о језику (*Prinzipien der Sprachgeschichte*) давала су Белићу ослонца за даље студије, а рад уз А. Лескина, најбољег представника славистике младограматичарског доба, допринео је славистичкој оријентацији рада проф. Белића, израженој у докторској дисертацији са историјски схваћеном обрадом једног проблема — о деминутивним и амплификативним наставцима (1901).

Као професор београдске Велике школе, од 1901. г., затим као ванредни професор Београдског универзитета од 1905. г., када је Велика школа претворена у универзитет, а као редовни професор после првог светског рата, проф. Белић је врло широко и веома интензивно развио своју научну делатност. Та делатност је недељиво везана за рад проф. Белића у Српској академији наука, где је био низ година секретар Одељења за језик и књижевност, затим секретар Академије, а потом непрекидно председник око двадесет и пет година. Осим рада на науци и настави, он је у Академији основао и едицију за објављивање дијалектолошке грађе, а уз Семинар — часопис за научна језичка проучавања, (*Јужнословенски филолог*), као и за питања књижевног језика (*Наш језик*).

У целокупном свом раду, уз јединство општег циља — унапређења и ширења науке о језику, осећају се главне развојне епохе, карактерисане специфичним интересовањима за поједине правце научних испитивања, али тако да се никад не губи схватање повезаности научне проблематике, при чему имамо само разлике с обзиром на стављање тежишта у једном одређеном правцу. Увек је повезан интерес историјске проблематике српско-

хрватског језика с ослонцем на студије и проблеме упоредног проучавања словенских језика, а дијалектолошке студије су повод за решавање историјских језичких проблема, укључујући ту и проблематику међусобних утицаја. Даље је проучавање развитка науке о језику везано за Караџићева схватања о народним говорима, а појаве савременог књижевног језика постављене су у перспективу односа Караџићевих схватања и његовог типа књижевног језика с једне стране и реализовања књижевног језика у развоју према језичком осећању с друге стране.

Научно дело проф. Белића има и једну ширу подлогу, а тиме и шири карактер. Његово дело обухвата и општи интерес за научна стремљења и за приближавање науке широким народним слојевима. Он је чешће писао о значају науке, о научним проблемима уопште, као што је он и главни организатор Коларчевог народног универзитета, коме је посветио многе своје радне часове као председник, за време дуже од три деценије.

Огромна библиографија радова и приказа којима је пратио ритам науке о језику у других словенских народа и шире показује сав значај обимне и плодотворне делатности проф. Белића. Анализа најзначајнијих радова пак даће могућности да се сагледа уобличавање, величина и значај научног дела проф. Белића.

II

Први радови, које смо поменули, јесу конкретна полазна тачка и клица научног интереса која ће се формирати у језичку теорију проф. Белића о језику. Његова докторска дисертација *Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Diminutiv-und Amplifikativsuffixe (AFSl Ph XXIII)* показује важност коју је проф. Белић придавао овоме проблему. Питања о гласовним односима као и о морфолошкој структури била су у науци у већој мери предмет проучавања него питање о суфиксима. А карактеристично је да је овде проблематика сужена на оне наставке који су управо психолошко-језички најинтересантнији: она је обухваћена односом према личном ставу. Ту тематику, ограничену на српскохрватски језик а психолошко-језички знатно продубљену, обрадиће проф. Белић доцније у низу чланака (*Наш језик*). — Први део студије о наставцима код именица допуњен је другим делом — под истим насловом као *2. Adjectiva (AFSl Ph XXVI)*. — Словенска упоредна граматика је полазна тачка са које ће проф. Белић ићи на пут свестраног проучавања српскохрватског језика. Тако је објавио

четири расправе под насловом *Прилози историји словенских језика (Глас XII)*. С ослоњем на шира схватања обрађена је тема о покретним вокалима под насловом *Подвижњия гласњия въ сербскоѣ языкѣ (СбФор 362—376)*.

За све ово време, до првог светског рата, као што ће чинити и доцније, проф. Белић врло интензивно прати научна стремљења и обрађивање појединих питања из славистике. Тако је приказао Граматику старо-црквенословенског језика од Вондрака; а затим расправе Шахматова о „акању“, Карскога о утицају литавског и латишког језика на белоруске говоре, фонетске расправе од Олафа Брока, Порзежинског (о крају речи), структуралне расправе од Дурновоа и Колара, Бодуена де-Куртене (о односу основе и њиховом скраћивању у вези са наставком). Такође се обзирао и на многе етимологије.

Уз ову тематику ширег значаја проф. Белић већ врло рано скреће своју пажњу на питања дијалектологије, која својом конкретном тематиком води реалним схватањима у науци о језику, и чини други ослонац за лингвистичка схватања о језику и за процењивања језичких појава. У једном чланку, већ 1902. проф. Белић износи своје погледе (*СКГл III*), које ће доцније разрађивати, а у методолошком правцу је значајан његов приказ Хиртове расправе о икавском говору у Србији (*ЈА, XXVIII, 125—128*).

Из дијалекатске проблематике нарочито се истичу две зоне, штокавска призренско-тимочка и чакавска, а затим општа слика груписања дијалеката, за коју су управо решења прва два проблема од основнога значаја.

Дијалекти призренско-тимочке зоне представљају један врло сложен појав у српскохрватској дијалектологији, због двојне унутрашње ситуације. По гласовним појавама, које дају мерило за генетичне односе, они несумњиво имају не само опште српскохрватске карактеристичне, него и специфичне српскохрватске штокавске црте; по извесним структуралним и синтаксичким појавама, они показују резултате балканистичке језичке симбиозе. Први резултати су објављени још 1903 (*СКГл IX, X*), а сама студија 1905, под насловом *Дијалекти источне и јужне Србије*. — Проучавањима на терену, и то екстензивно врло обухватним, а у исто време врло детаљним, проф. Белић је дао општу слику говора овога типа, утврдио њихову генетичку карактеристику и дао објективне закључке, који су у науци о језику усвојени. У тој студији и питање о низу алоглотних појава у овој зони

постављено је правилно, тако да она има значаја и за развитак балканистичких студија. Методолошки пак то је не само најзначајније дело свога доба, него може се рећи и једно од најбољих студија у словенској дијалектологији до нашега доба. Она је веома важна и за историју српскохрватског језика, и управо у врло опширном уводу, који је уствари посебна расправа, дата је општа слика наших дијалеката у њиховој историској перспективи.

Студија о дијалектима источне и јужне Србије обухвата и остале делове целе архаичне зоне и даје слику њених унутрашњих дијалекатских односа; за њу је везана општа слика наших дијалеката на руском језику — *Диалектологическая карта сербског језика* (1905), и представља прву класификацију. Затим је објављена расправа *О српским или хрватским дијалектима* (1908), као и приказ Решетареве књиге о штокавском дијалекту (*RSI I, 184—202*). Своју дефинитивну теорију о груписању наших дијалеката дао је проф. Белић у расправи *Zum heutigen Stunde der serbokroatischen Dialektologie* (*RSI III*).

Карактеристично је да у својим дијалектолошким студијама проф. Белић схвата српскохрватске дијалекте као једну језичку целину. У томе правцу он својим студијама обухвата и чакавске говоре, у монографији *Замѣтки по чакавским говорам* (1909), и у посебним расправама и приказима радова о чакавским говорима. Међутим посебни интерес проф. Белића за чакавски акут (*Zbornik u slavu V. Jagića*, 1908) водио је теорији о промени акцената у прасловенскоме (*ЈФ I, 1913, 38—66*), која је добила облик опсежне упоредне обраде словенске акцентуације, под насловом *Акценташке студије I* (1914). Томе питању посветили су своју пажњу многи научници. Проф. Белић је узео у проучавање однос одређеног према неодређеном придевском виду, а употребио је веома архаичан и због тога врло прозрочан материјал каставског говора и других чакавских говора. Куљбакин ово дело сматра не само као најважније у истраживањима словенске акцентуације, него и као једно од најважнијих дела из упоредне граматике словенских језика уопште (*ЈФ II, с. 82—83*). Као резултат ових студија је методолошки врло значајно *Писмо* Бодуену де Куртене о прикупљању дијалектолошке грађе.

Дијалекатску пак проблематику везао је и за проучавања Вука Караџића у књизи *О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик*, која је синхронизирана са новијом његовом теоријом о груписању дијалеката.

Тако је јасно да је врло комплексна језичка проблематика имала тежиште у дијалектолошким његовим студијама. Ослонац тим студијама је постао *Дијалектолошки зборник* Српске академије наука. А управо крајем овога периода проф. Белић је покренуо часопис *Јужнословенски филолог* (1913), који је постао врло значајно средиште за питања славистичке науке и науке о српскохрватском језику, као и о дијалектима.

III

Универзитетска предавања проф. Белића могу се сматрати огледалом његовог научног интересовања. До Првог светског рата поред скрипта за старословенски језик објављена су и скрипта проф. Белића за историју српскохрватског језика, углавном по материјалу из повеља, и оне су употпуњене касније. У другоме периоду предавања су била усмерена на излагање принципа књижевног језика, с тим да је касније тежиште прелазило на питања синтаксе.

Проф. Белић ће и даље писати о проблемима прасловенске језичке заједнице и о значајним питањима историје нашега језика. Тако је објавио расправу *О прасловенском језику (Slavia I)*, а овде треба додати и расправе *Zur slavischen Aktionsart (Streitberg-Festgabe)* и, из круга словенске акцентуације, *Zur westlichen Akzentlehre*, а доцније писао је поводом Мејеове и Вајанове студије *Le slave complit*, поводом Гунарсонове расправе о номиналном адјективу у словенским језицима, о Кошмидеровој књизи о аспектима и поводом мишљења Трубецкога о хронологији појава у прасловенском језику. О једном од најважнијих питања фонетике прасловенске заједнице, о палатализацији *к, г, х*, проф. Белић је поставио своју теорију у расправи *Најмлађа (Шрећа) промена задњенепчаних сугласника к, г, х у прасловенском језику (JФ II)*. Ово мишљење изазвало је велико интересовање и поколебало теорију о две палатализације. Тако, на пример, Хујер се слаже с тим да према условима треба разликовати прогресивну од регресивне палатализације, али помишља да би се могло примити мишљење Трубецкога да је прогресивна старија него регресивна. Ипак, тешко је прихватити да је после резултата на зазубној зони могао доћи резултат на какуминалној, па онда опет на зазубној. И сам материјал управо потврђује мишљење проф. Белића. Комплексно гледање на проблематику нарочито показује метод примењен у

расправи *Српскохрватске гласовне групе -jt-, -jd- и прасловенско -ktt-, -gti-, -hti-* (ЈФ II). Касније интересовање за прасловенски добија други смер.

Заиста, проф. Белић ни у овом периоду не напушта историјску и дијалекатску проблематику. Он приказује и прецизније интерпретира књигу Фанцева о језику протестантских писаца XVI века као и Маретићеву о језику далматинских писаца XVIII века. Он проучава односе међу јужнословенским језицима, и јако подстиче дијалектолошка проучавања, тако да је објављен у Јужнословенском филологу низ докторских дисертација из ове области, као и велики број студија и расправа у Дијалектолошком зборнику. Он сам објавио је опширнију студију о македонском галичком дијалекту (1935), а треба истаћи и расправу *О чпавској основној акценшвацији (Глас, CXLVII)*. — Међутим, у овом периоду се врло јасно изражава тежиште у правцу интензивног проучавања српскохрватског језика уопште и књижевног посебице, принципски и у вези са наставом.

После уједињења наших народа, 1918, постало је акутно питање о јединству књижевнога језика, а посебице о уједначењу правописа. Проф. Белић је, по стриктно спроведеном фонетском принципу решавао ова питања и објавио *Правопис* (1923), са образложењем примењених начела, под насловом *О савременом Правопису српскохрватског језика (Просв. гласник, IX)*, а затим је, уносећи извесне измене (тип: *градски, људство*) објавио 1930. ново издање, задржавајући се на питањима типа и особина језика и књижевности у настави. Решавање правописних питања увек је на научној подлози и са принципским образложењима, а једно од најважнијих питања интерпретирао је у расправи *Граница слога и састав речи у српскохрватском језику (Глас CLVI)*.

Покретање часописа *Наш језик*, 1932. г., значило је приступање сређивању многих питања о књижевном српскохрватском језику; значило је систематско стварање основе за сређивање многих неуједначености и неодређености, које су проистицале из стихијске еволуције Караџићева типа језика и из варијаната које су биле везане за два књижевна и културна центра. Проф. Белић је и раније додиривао ова питања, али непосредно пред покретање овог часописа објављен је његов чланак *О нашем књижевном језику (СКГл. XXXIV)*, са постављањем проблема, а већ у првим бројевима *Наш језик* доноси у три дела програмски чланак о

савременом језику под насловом *Српскохрватски књижевни језик* (1932). Од тада па све до наших дана *Наш језик* је, у седам годишта до другог светског рата и у девет књига нове серије по завршетку тога рата, увек са прилозима проф. Белића, уз широко учешће многих његових сарадника, расправљао општа, принципска питања о књижевном језику с једне стране, и с друге стране у краћим прилозима и језичким поукама утицао на исправљање и стабилизовање у смислу правилности језика.

Став проф. Белића према проблематици књижевнога језика био је увек јасан и принципски формулисан. Он је сматрао да је наш књижевни језик — народни књижевни језик, да је у основи Вуковог типа, да се у својој нужној еволуцији од њега не сме удаљавати, и да се процес нивелисања у томе правцу има усмерити. Ова мисао се осећа и из низа расправа и прилога посвећених представницима наше науке, Ђури Даничићу, Стојану Нџаковићу, Ватрославу Јагићу, Љубомиру Стојановићу. Развитак наше науке проф. Белић је увек имао пред очима као главну смерницу, у чему он види континуитет науке у вези са условљеном еволуцијом самога књижевног језика. Његове мисли о раду Вука Караџића (*Вуково дело*) и о борби за победу, формирање језика и ширење тога језика и на хрватско подручје (*Борба око нашег књижевног језика*) показује комплексна а принципски одређена схватања. Такав језик мора тежити ка стабилизацији и нивелизацији, и тај задатак се поставља у чланку *О уједначењу грамађичких облика* (*Н. Ј. II*), — али пре него што се приступи нормативној граматици, била је дужност наше науке, а у првом реду часописа *Наш језик*, да проучи стање појава у нашем језику, да би нормирање у књижевном језику имало објективне основе. Допуштајући у пуној мери право писцима да уобличавају књижевни језик, и истичући потребу еволутивности (упор. *Од Вука до Андрића, Око нашег књижевног језика, с. 218*), он је одлучно устајао не само против грешења због непознавања принципа народног језика, него и нарочито против свесног извитоперавања нашег језика од појединих писаца (*Насиље над језиком, НЈ I*), чак и онда кад инверзијама, грчевитом фразом и индивидуалним творевинама у говору лица из својих приповедака писац жели да прикаже потиштена стања, узбуркану психику грчевитих израза доживљаја.

Паралелно са овим треба схватити и његове граматике, уџбенике за ниже разреде средње школе (I—III), од којих је *Грамађика* за први разред објављена управо оне године када је почео

излазити *Наш језик*. У тим граматикама он је желео да уобличи књижевни језик према савременом стању. Школске граматике даване у виду засебних уџбеника приказивале су углавном стање у нашем књижевном језику према категоријама из времена формирања, углавном по типу Лескинове граматике црквенословенског језика. Међутим проучавања нашега језика и његовог историјског развитка показивала су битна померања и упрошћавања и код именица и код глагола. Отуда и груписање именичких врста и подела глагола на врсте у овим уџбеницима одговарају израженим тенденцијама и извршеним процесима у живоме народном језику.

Схватајући књижевни језик у свима његовим манифестацијама, проф. Белић је писао и о песничком језику, и конкретно а убедљиво интерпретирао појаве позоришног језика (*Позоришни језик; Још неколико речи о позоришном језику; Ојетџ о позоришном језику НЈ II*), а затим о лепоти књижевног изговора (*Дикција, ib.*), о стилу (*Београдски сџил, ib.*).

Сав овај рад, иако с практичном усмереношћу, био је на научној основи, научно образложен, и нашој науци потребан. Тај је рад потицао из научно третираних проблема, и нарочито се, с обзиром на схватања, заснива на већ наглашеним синтаксичким студијама проф. Белића, а не само на историјски проучаваним чињеницама. Пратећи и подстичући рад у овоме правцу, проф. Белић је објавио неколико принципских расправа из синтаксе облика — *Аористџ имџерфективних глагола (ЈФ V), О уџошреби времена у срџскохрватском језику (ЈФ VI), О синџтаксичком индикативу и релативу (Symbolae grammaticae in honorem Joanis Rozwadowski)*. Ова синтаксичка оријентација је од значаја за даље усмеравање студија проф. Белића. Његове синтаксичке студије су претеча неколиким радовима из области прасловенске проблематике, и управо зато што су синхронизиране са предавањима из синтаксе, у којима се осећа скретање ка општем лингвистичком интерпретирању. Враћајући се на дефинитивну обраду питања о коме је већ раније писао, проф. Белић је у студији *О двојини у словенским језицима* (1932) проучавао, према језичким историјским споменицама, ишчежавање ове категорије у појединим словенским језицима. Он јасно указује на преношење двојинских облика, углавном с двојинским наставцима, у множину. За овај процес губљења двојине као категорије проф. Белић налази синтаксичко објашњење. Повезивање морфолошке структуралне системе са синтаксичким вредностима и функцијама још у већој мери пока-

зују расправе о глаголском виду — *Словенски инјунктив у вези са Поспанком словенског глаголског вида (Глас CXLVIII, 1932)* и о структуралном проблему словенских глагола — *Поспанак Црасловенске глаголске сисџеме (Księga referatow Међународног конгреса словенских филолога, 1934)*, а то ће се допунити доцније расправом *О глаголима са два вида (1955)*. — Овде изражена лингвистичка схватања синтаксичких језичких појава добила су свој пун значај у даљој активности проф. Белића.

IV

Проф. Белић је своја језичка испитивања увек вршио шире и лингвистички, па се то осећа чак и у његовим радовима који су по својој природи филолошки, као што је рад *О учешћу Св. Саве у стварању наше старе орфографије*. Не гледати само факта, него из факата уочити или бар наслутити оно што нам факта скривају, и што можемо открити правилном интерпретацијом! Тежња да се језичка проучавања не схвате као ограничена на саме чињенице као такве, већ да буду оним што условљава чињенице; тежња да се разумеју појаве језичке у условима који их изазивају; лингвистичко схватање сваке језичке вредности и тражење опште језичке вредности, тражење опште језичке карактеристике у конкретним језичким манифестацијама, — то је тенденција која се осећала врло рано и која се све изразитије манифестовала у широко обухватној и интензивној делатности проф. Белића. Таква схватања су се уствари развијала на темељима проучавања конкретних језичких чињеница, и то је давало реалну вредност лингвистичким учењима проф. Белића. То је покретало интерес за многе теме, давало специфичну вредност интерпретацији и решењима, дошло до израза нарочито у обради тематике из синтаксичке области, а можемо узети да је формулисано у чланку *Филологија и лингвистика* (СКГл. XLIV).

Лингвистички метод као мерило вредности и као процена језичких факата, — провераван на врло разноврсној тематици, и широј, компаратистичкој, и врло уској и конкретној проблематици дијалеката и књижевног језика, — доносио је собом један оригиналан лингвистички систем схватања науке о језику и односа према њој.

Тако је, проучавајући посебна језичка питања, историјско-језичка, дијалектолошка, па и питања српскохрватскога књижевног језика, проф. Белић полазио од општијих језичких принципа и,

могло би се рећи, служио се општим лингвистичким методом. И обратно, разматрајући општелингвистички проблем, он је полазио не само од анализе свог врло утанчаног језичког осећања српскохрватског језика, него је, и ту и код других језика, тражио оно што је општа вредност, а што има конкретан језички вид. Супротно многим другим језичким теоретичарима, проф. Белић је тражио и налазио решења у самом језику, у његовој природи и његовим појавама. За проф. Белића, по његовим речима, лингвистика би имала бити само лингвистичка.

Оваква схватања, уобличавана дугим низом проучаваних, веома значајних проблема, уобличена су крајем треће деценије, и формулисана су у великој студији *О језичкој природи и језичком развоју*, која је добила признање и награду као животно дело професора Белића. Излажући мисли о тој својој књизи (ЈФ XVIII), проф. Белић истиче и сам да су се његова лингвистичка мишљења о језику формирала између 1930. и 1940. г., и да је, супротно другим лингвистима који су се бавили овом проблематиком, његов основни став у јединству свих језичких појава. Отуда он полази аналитичким редом од проучавања речи у општим условима језичког стварања, и расправља о главним категоријама језичких изражајних средстава, нарочито о правим и неправим речима. Реченица, односи у њој, нарочито истакнут значај синтагме, односи видовâ реченица, односи паратаксе и хипотаксе и напосе вредности зависних реченица — то чини битност у тематици лингвистичких учења проф. Белића, која се употпуњавају излагањима о језичким променама у вези са језичким развојем и значајем социјалних услова за овај развој. Други део ове књиге објављен је 1959. г. — Излагања о овим питањима заслужују да буду посебно и детаљно приказана.

Лингвистичка проблематика представља синтезу дуге и стране делатности проф. Белића на језичким проучавањима, и чини тежиште научног интересовања и научног рада у трећем периоду његових студија. Међутим, и за све време, проф. Белић не оставља по страни остале проблеме, и то се нарочито показало приликом припрема за III, неодржани, конгрес слависта 1939. г.

Његово интересовање за проблематику књижевног језика добија врло широке размере, обухватајући нарочито питање стила. У томе правцу је веома значајан низ чланака у којим проф. Белић излаже своја мишљења о схватањима стилистике код представника Женевске лингвистичке школе, и свој став према овој про-

блематици. За њега је стилистика шири појам, који није везан само за песничко стварање, и коме он даје сав лингвистички значај.

У овоме периоду, он ће, по завршетку другог светског рата, учествовати и у дискусијама о књижевном језику које су организовале Матица српска и Матица хрватска, а исто тако и при утврђивању принципа за нове одредбе о правопису. Али је у односу на књижевни српскохрватски језик најзначајнији његов припремни рад око *Речника Српске академије наука* и око сређивања грађе и редиговања прве књиге.

Припремни радови, по замисли Стојана Новаковића, започети крајем деветнаестог века, били су ужих размера, са задатком да се допуни речник Вука Караџића грађом из дела новијих српских писаца и грађом која би била прикупљена из народа. Овај рад, вођен у Лексикографском отсеку Српске академије наука, добио је маха током тридесетих година, према исцрпном реферату проф. Белића и плану за даљу активност. Међутим тек са оснивањем Института за српскохрватски језик Срп. акад. наука, са проф. Белићем као директором, отпочело је сређивање грађе, а затим обрада материјала за прву књигу *Речника*, који је завршен и објављен почетком 1959. г. Проширењем грађе, обухватањем језика најновијег времена, уношењем у довољној мери примера од хрватских писаца, са знатно повећаним бројем збирака речи из разних крајева, овај *Речник* представљаће монументално дело српскохрватске културе, са својих више од петнаест томова, како се предвиђа. Уз многа студијска разматрања и начелне дискусије преовладало је мишљење да тај речник буде народног и књижевног језика. Само организовање тога огромног рада у ономе што је основно такође носи печат идеја и делатности главног уредника. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* је друго животно дело проф. Белића, са уводом о историјату рада на овом речнику, са изношењем принципа у редиговању.

Овај рад око *Речника* има много већи ефекат него што се види по првој књизи, јер је поред објављене прве књиге, проф. Белић стигао да у ономе што је основно учествује и у формирању друге књиге и давању упутстава за обраду обухваћене даље грађе. Такав огроман напор и посао није умањио рад проф. Белића на науци за последњих десет година: већ је поменуто да је објавио другу књигу свога лингвистичког учења, а за ширење схватања о књижевном језику значајна је његова

књига прикупљених одабраних чланака о језичким питањима, штампана под насловом *Око нашег књижевног језика* (СКЗ бр. 312, 1955).

* * *

Широка и интензивна научна делатност проф. Белића, развијана током времена које прелази шест деценија, вођена веома живим научним интересом и научним инстинктом који се уобличавао у простран и комплексан план језичке научне проблематике, сачињава велико Научно Дело, — и то допуњено живом науком, јер на свима универзитетима у нашој земљи, као и у врло значајним центрима науке у другим земљама, науку о нашем језику и славистику предају његови ученици. Без тога Дела наша наука не би достигла свој данашњи домет и не би имала основе за свој даљи развитак.

М. Павловић